

BİLDİRİLER

INTERNATIONAL GUMUSHANEVI SYMPOSIUM
1-2 HAZİRAN • 1-2 JUNE-2013
RETAJ ROYALE BAĞCILAR, İSTANBUL-TÜRKİYE

Kültür Yayınları Dizisi

Yayın Yönetmeni
Lokman ÇAĞIRICI

Yayın Koordinatörü
Kenan GÜLTÜRK

Editör
Doç. Dr. Hür Mahmut YÜCER

Çeviri
Prof. Dr. Süleyman DERİN
Prof. Dr. Halil İbrahim KAÇAR

Tashih ve Redaksiyon
Doç. Dr. Hür Mahmut YÜCER
Ekrem KIZILTAŞ

Düzenleyen
Bağcılar Belediyesi
Gümüşhane Eğitim Kültür ve Sağlık Vakfı
Bağcılar Gümüşhaneliler Kültür ve Yard. Derneği

Tasarım
Asitane Organizasyon

Dizgi ve Baskı Öncesi Hazırlık
M. Fatih AKYÜZLÜ

Baskı & Cilt

Baskı Tarihi
Şubat 2014
İstanbul

**Gümüşhânevî Ekolünün
Muharrir Ve Münşii:
Kâtip Mustafa Fevzi Efendi**

FATİH YILDIZ

Eğitimci

I. Hayatı

Gümüşhânevî Tekkesi hulefasından Mustafa Fevzi b. Numan, Erzincan Eğin'de doğmuştur. Hüseyin Vassaf'ın 1343'te elli beş yaşında vefat ettiği ibaresi doğru kabul edilirse, doğum tarihi 1288 civarı olmalıdır. Küçük yaşta İstanbul'a gelmiştir.¹ Nu'man Efendi isminde bir zataın oğludur.²

Şiirlerinde *Fevzî* mahlasını, Bahriye Dairesi'nde aldığı görevler sebebiyle *Kâtip* lakabını kullanmıştır.³ Yine Gümüşhânevî'nin halifelerinden Tekirdağlı Mustafa Feyzi b. Emrullah Efendi (1345/1926) ile karıştırılmamak maksadıyla Gümüşhânevî Tekkesi çevrelerinde *Kâtip* sıfatla anıldığı belirtilmiştir.⁴

İstanbul'da huzur hocalarından Kasabzâde Vâiz Efendi'nin derslerine devam etti. Tahsilini tamamladıktan sonra hocasının kızı Vasfiye Hanım'la evlendi.⁵

Bahriye dairesinde “berik katibi”, “kalyon katibi” olup bilahare kolağalığa terfi etmiş ve oradan emekli olmuştur. Emekliliği sonrasında İstanbul'da Lastikçi Murtaza Ticarethanesi'nde dört sene kadar veznedarlık yapmıştır.⁶

Tasavvufî hayata, o dönemin meşhur Nakşî-Hâlidî şeyhlerinden Gümüşhânevî Ahmed Ziyâeddin Efendi'ye intisab ederek başlamıştır. Vassaf'ın ifadesine göre “On beş sene kadar onun dâire-i terbiyetinde perveriş-yâb olmuştur.” Erken yaşlarda tanıştığını düşündüğümüz

1- Vassaf, *Sefîne-i Evliyâ*, İstanbul, 1999, c.II, 351

2- *Menâkıb-ı Haseniyye*'de şeyhi Hasan Hilmi Efendi'nin şeyhliği döneminde babasının bu zata intisab ettiğini belirtmektedir. Bundan anlaşıldığı kadarıyla babası uzun bir ömür sürmüş olmalıdır. Ancak kitabın yayın tarihi 1323'ü göstermektedir ve babasından merhum diye bahsetmektedir.

3- Vassaf, *Sefîne-i Evliya*, c.II, 351.

4- Uzun, Mustafa, “Mustafa Fevzi, Katib”, *DİA*, İstanbul, 1995, c.XII, .509

5- Aileden Necla Hanım'ın ifadesine göre Vasfiye Hanım 1962 yılında 92 yaşında vefat etmiştir. Vasfiye Hanım çevresine manzum mektuplar yazmakla meşhur bir İstanbul Hanımefendisi imiş. Bu mektuplardan bir kısmı hala ailenin elinde mevcuttur.

6- Vassaf, *a.g.e.*, c.II ,351-352.

Ahmed Ziyâeddin-i Gümüşhânevî ile gerek tanıyanların şahitliklerinden, gerekse eserlerinde kendi ifadelerinden onun çok yakınında bulunduğu ve hizmetiyle şereflendiği sonucunu çıkarmak mümkündür.

Gümüşhânevî'nin vefâtından sonra halifesi Hasan Hilmi Efendi'ye intisab etmiş ve yanında seyr u sülûkünü tamamlamaya muvaffak olmuştur. Hilafetnamesi elimizde olmakla birlikte *Menâkıb-ı Haseniyye*'nin son bölümünde yer alan Hasan Hilmi Efendi'nin halifeleri bahsinde ismi yirmi üçüncü sırada yer almaktadır. Bu listenin şeyh efendinin mahsus defterinden çıkarıldığını ifade ettiğine göre bu sıralamanın tarihsel bir değeri olmalıdır. Yirmi dokuzuncu sırada yer alan Yörükzade Ahmed Fevzi Efendi'nin hilafet tarihi 1327/1909 olduğuna göre Mustafa Fevzi Efendi'nin bu tarihlerde veya daha önce hilafet almış olduğuna hükmetmek mümkündür.⁷ *Menâkıb-ı Haseniyye*'deki bazı ifadelerinden şeyhinin, kendisine samimiyetlerinden olsa gerek "Kâtip" diye hi-

tab ettiğini anlamaktayız.⁸ Yine bu samimiyetten ve yakınlık sebebiyle vefatı sonrası gasil işlemlerinde bulunmakla teberrük ettiğini belirtmektedir.⁹

Mustafa Fevzi'nin mensup olduğu Hâlidî-Ziyâiyye geleneğinde silsilesi; Hasan Hilmi b. Abdullah el-Kastamoni - Ahmed Ziyâeddin b. Mustafa Gümüşhânevî - Ahmed b. Süleyman el-Ervâdî - Mevlâna Ziyâeddin Halid-i Bağdâdî vasıtasıyla meşhur/maruf Halidî-Müceddidî-Nakşibendî yoluna bağlanmaktadır.

Gerek *Menâkıb-ı Haseniyye*'nin başındaki selam bahsinde, gerekse *Mir'âtü's-şühûd*'un sonundaki niyaz bölümünde bu silsileyi manzum olarak dile getirmiştir.

Mustafa Fevzi Efendi'nin bulunduğu tasavvufî muhitteki yerini ve neşvesini anlamak açısından Gümüşhânevî Tekkesi son şeyhlerinden Ömer Ziyâeddin-i Dağüstânî'nin oğlu merhum Yusuf Ziya Binatlı'nın hatıralarından şu kesit önemlidir:

7- Mustafa Fevzi, *Menâkıb-ı Haseniyye*, s.44.

8- Mustafa Fevzi, age, s.43-44.

9- Mustafa Fevzi, age, s.18.

“Ben dergâhta Hatm-i Hâcegân’a katıldım. O Hatme’lerden aklımda kalan şu, Musö tafa Fevzi Efendi vardı, şair, Bahriyeli. O cezbeli bir zâttı. Herkes dilini damağına yapıştırmış zikrini yaparken o, “Allah” diye bir haykırırdı ki çok içten olurdu. Bunun dışında zikir biter, baa bam duayı yapardı. Zikir Fatma Sultan Camii kısmında yapılır, ondan sonra tekkeye geçilir. Babam postuna oturur, oturduğu yerden bütün ihvan sırasıyla pederin elini öperler, ben de öperdim. O’da “Maşaallah” derdi.”¹⁰

Mustafa Fevzi Efendi, Kastamonulu Hasan Hilmi Efendi’nin halifelerindendir. Ancak irşad faaliyetiyle meşgul olmamış, tekkenin postnişinlerine bağlı kalarak hizmetlerinde bulunmuştur. Buradan hilafetinin Gümüşhânevî Tekkesi usulüne göre irşad mahiyeti taşımadığı anlaşılmaktadır. Yaşı itibariyle, Gümüşhaneli Ahmed Ziyâeddin Efendi’den başlayarak tekkenin açık bulunduğu dönemlerde makama geçen bütün şeyh efendileri tanıdığı ve kendilerine sadakatle bağlı bir yardımcı olarak hayatına devam ettiği anlaşılmaktadır.

Mahmud Es’ad Coşan Araştırma ve Eğitim Merkezi arşivinde bulunan Gümüşhânevî tasnifindeki zuhûrat¹¹ ve kitâbet¹² defterlerinden hareketle Gümüşhânevî Tekkesinin hesap işleriyle yakından ilgilendiği, yine aynı arşivde bulunan bazı özel şehadetnamelerde¹³ şahit olarak isminin bulunmasından hulefa arasında önemli bir yeri olduğu anlaşılmaktadır. Bunun yanın-

da gerek kitap gerek yazdığı makalelerle Gümüşhânevî tekkesinin tasavvufi anlayışını ifade eden geniş kapsamlı bir külliyata imza atması en önemli tasavvufi faaliyeti olmuştur.

Ömrünün sonuna kadar tekkeye mensup şeyh ve hulefâ ile yazışarak haberleşmeye devam etmiştir. Makamda bulunan şeyh efendiler yanında hulefadan Lüleburgazlı Muhammed Eşref Efendi, Ankaralı Ahmed Hilmi Efendi, Bolvadinli Ahmed Fevzi Efendi ile yakın dostlukları olduğu gerek eserlerinden gerek bu şahısların muhalledâtından anlaşılmaktadır.

Bunun yanında dönemin tasavvuf muhitlerinde tanıdığı, çalışmaları ve yazılarının takdir ve tebci ile karşılandığı bilinmektedir. Hüseyin Vassaf, Sadık Vicdanî, Gazi Ahmet Muhtar Paşa, İbnülemin Mahmut Kemal İnal gibi dönemin sûfi-yazarlarıyla yakın ilişkilerinin olduğu Cerîde-i Sûfiyye ve çevresindeki çalışmaları tebellür etmektedir.

Mustafa Fevzi Efendi, 1 Muharrem 1343/2 Ağustos 1924 tarihinde 55 yaşında iken Fatih/Draman’daki evinde vefat etmiştir. Edirnekapı’da Eyüp’e giden yol üzerinde Mustafa Paşa Tekkesi civarına defnedilmiş, daha sonra yol çalışmaları sebebiyle kabri torunu Numan Erdem tarafından Edirnekapı Şehitliği’ne nakledilmiştir.

Mustafa Fevzi Efendi uzun boylu, kumral sakallı idi.¹⁴ Vassaf’ın tanımlamasıyla “dersten

10- Yılmaz, Coşkun “Tekkeler ve İstiklal Savası Üzerine Y.Ziya Binatlı ile Röportaj”, *İslâm Mecmuası*, Vefa-Yayıncılık, İstanbul, 1993, s.48.

11- M.Esat Coşan Eğitim Araştırma Merkezi Arşivi, AZG, 4/1.

12- MEC. AEM. Arşivi, AZG, 5/1.

13- Tekke mensubu halifelerin hüsnü hallerine ve hilafete layık olmalarına dair şehadetname için bk. MEC. AEM. Arşivi, AZG, 4/112.

14- İnal, İbnü’l-Emin Mahmud Kemal, Son Asır Türk Şairleri, Orhaniye Matbaası, İstanbul, 1930, c.I, 415

me'zun, âlim, ârif ve âşık bir zat idi. Eş'âra meyl ü muhabbeti vardı. Fakat garâmiyyât ve şathiy-yâta dair değildi."¹⁵

Mustafa Fevzi Efendi'nin Vasfiye Hanım'dan isimleri Ziya, Mesrûre, Mebrûre ve Ruhsâre olmak üzere dört çocuğu dünyaya gelmiştir.¹⁶

Kaleme aldığı eserlerinin önemli bir kısmı, Ziyâiyye yolunun tüm yönlerini ortaya koyan birincil kaynaklar olması açısından tarihi bir değere sahiptir. Eserlerinde Gümüşhânevî'nin içtihat ettiği yolun amelî uygulamalarını ve nazârî anlayışını ayrıntılı bir şekilde incelenmiş, kaynaklara atıflar yaparak delillendirme yoluna gitmiş ve Ziyâiyye büyüklerinin uygulama ve anlayışlarını zaman zaman şahitler göstererek kaynaklandırmıştır.

Müellifin tarikattan mezun, etrafında yeterliliği takdir edilen bir şahıs olması, bilgilerine ve birikimine olan güveni kuvvetlendirmektedir. Ayrıca yaşadığı dönemde tarikatin şeyhliğini yapan kimselerle devam eden irtibatı ve bu zatların kütüphanelerinde¹⁷ Mustafa Fevzi Efendi'nin eserlerinden külliyatlı miktarlarda sıkça karşılaşılması ilgili eserlerin okunduğunu ve Gümüşhânevî Tekkesi çevrelerinde kabul

gördüğünü gösteren bir alamettir.

Mustafa Fevzi Efendi'nin yıllarca Gümüşhânevî Hazretleri'nin hizmetinde bulunmasından ve Hasan Hilmi Efendi'den hilafet almasından; bu dönemde tekkenin muhasebesinde ve işleyişinde vazife yapmasından gerek yolun sülûkla ilgili tavrına, gerekse hizmete dönük faaliyetlerine vâkıf olduğu ve içinde bulunduğu durumu iyi tahlil ettiği anlaşılabilir. Bizzat Ziyâiyye'nin müessislerinin elinde yetişmiş olması müellifi ve naklettiği bilgileri değerli kılmaktadır.

Eşi başta olmak üzere çevresinde bulunan şahitlerin anlattıklarından coşkun ve cezbeli bir yapıya sahip olduğunu anladığımız Mustafa Fevzi Efendi entelektüel birikimini tasavvufî zevkle mecz etmiş, tasavvufî derinliğin vergilerinden sünihat kabilinden bir etkiyle desteklenmiştir. Ailesinin ifadesine göre gündüz birden gelen bir hal ile veyahut gece uykusundan kalkarak çalışma masasına geçtiği ve sayfalarca şiir kaleme aldığı bilinmektedir. Bu hal üstadları tarafından da destek görmüş olmalı ki, çoğu zaman engellenmesine rağmen Mustafa Fevzi Efendi'nin şiir söylemesine müsaade edilmiştir. Öyle ki isminin *Gümüşhânevî Tekkesi Şairi* diye

15- Vassaf, c.II, 352.

16- Ailesinden alınan bilgilere göre: Ruhsâre Hanım erken yaşlarında veremden hayatlarını kaybetmiştir. Ziya Bey'in Hasip isminde bir oğluyla Nevin isminde hâlâ hayatta bir kızı vardır. Mebrûre Hanım'ın Sıdkı ve Hilmi (Karabel) adında iki erkek evladı olmuştur. Elimizdeki şifahi bilgilerin ve kaynakların sahibi ise Mesrûre Hanım'ın ailesidir. Mesrûre Hanım Almanya'da mühendislik okumuş Bekir Erdem'le evlenmiştir. Bu evlilikten Numan Erdem (d. 1924) dünyaya gelmiştir. Numan Bey Gümüşhânevî Tekkesi şeyhlerinden Ömer Ziyâeddin-i Dağüstânî'nin torunu Necla Hanım'la evlenmiştir. Mustafa Fevzi Efendi'nin metrukâtına ve hatıralarına daha çok Mesrûre Hanım vasıtasıyla Numan Bey ve ailesinin sahip çıktığı anlaşılmaktadır. Mebrûre ve Mesrûre Hanımlar babalarıyla aynı aile kabristanını paylaşmaktadır.

17- Gümüşhânevî Tekkesi hulefasından Ankaralı Ahmet Hilmi Efendi, Ofu Yusuf Şevki Efendi, Yörükzade Ahmed Fevzi Efendi ve Mehmed Zahid Kotku Efendi'nin kütüphanelerinde yaptığımız çalışmalarda Mustafa Fevzi Efendiye ait kitaplar mükerrerleriyle birlikte tespit edilmiştir.

anıldığı olmuş, şeyhlerinin menkıbelerini ve tarikat usul, erkan ve anlayışını şiirle anlatmış, şiire dair Gümüşhânevî Tekkesi çevrelerinde tarih düşürme vs. gibi bir ihtiyaç olduğunda kendisine başvurulmuştur. Gümüşhânevî şeyhlerinin ve hulefasının ölümlerine tarih düşen şiirler yazmış, bu şiirler tekke tarihinin önemli vesikalarından olmak üzere mezar taşlarında yer almıştır. Ayrıca bu çevreler tarafından tesis edilen medrese, tekke ve kütüphane gibi yapıların kitabelerinde de sık sık Mustafa Fevzi Efendi'nin şiirleriyle karşılaşılmaktadır. Hatta Gümüşhânevî Tekkesi'nin kapılarından birinde yer aldığı söylenen;

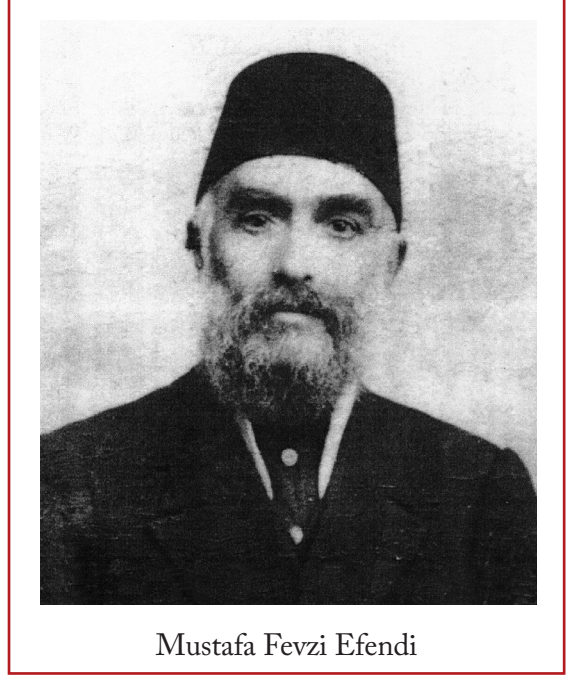
*Nakşibendi dergahıdır bu, makam-ı dil-küşâ
İşte meydân-ı muhabbet, gel azizim merhabâ*
beytinin kendisine ait olduğu bilinmektedir.

II. Eserleri

A. Matbu Eserleri

1. Hediyetül-Hâlidin fî Menâkıb-ı Kutbi'l-ârifîn Mevlânâ Ahmed Ziyâeddîn b. Mustafa el-Gümüshânevî (İstanbul 1313)

Ahmed Ziyâeddin-i Gümüshânevî'nin hayatını ve menâkıbını anlattığı manzum eserdir. Gümüshânevî'nin hayatının ve yakın çevresinin ele alındığı derli toplu başlıca kaynaklardır. İstimdâd, nât ve tevessül-i silsile bölümleriyle başlayan eserde şeyhin hayatının ayrıntılarına girilmiş; doğumu, tahsili, hocaları, seyahatleri, halifeleri ve faaliyetleriyle alakalı ilk elden bilgiler verilmiştir. "Münevvere" başlığı altında şeyhin otuz yedi kerameti anlatılan esere kaside ve biri Farsça yirmi adet mersiyeye edebî zenginlik katılmıştır.

Mustafa Fevzi Efendi

2. Risâle-i Mir'âtîş-şühûd fî mes'ele-i vahdeti'l-vücûd (İstanbul 1320)

Yaklaşık 1500 beyitlik dinî-tasavvufî bir mesnevidir. Müellif eserin, Menâkıb-ı Ziyâiyye'de ele alınan bazı konuların özet halinde yeniden kaleme alınmış hali olduğunu söyler. Ancak kitap tevhid, tevhidin mertebeleri ve vahdet-i vücud konusunda Nakşî-Hâlidî bakış açısını yansıtan bir ana bölümle, miraciye kısmından ibarettir. Ruhanî seyr u sülûk ve mertebelerinin anlatıldığı bir bölümün ardından hatime ile sona eren eserde yer yer Arapça ve Farsça beyitlere rastlanmaktadır. Eserin sonunda Beyşehirli Ahmet Şakir Efendi'ye ait bir takriz bulunmaktadır. Eser tarafımızdan sadeleştirilerek yayına hazırlanmıştır.

3. Menâkıb-ı Haseniyye fî ahvâli's-seniyye (İstanbul 1323):

Kastamonulu Hasan Hilmi Efendi'nin hayatı ve menkıbeleri hakkındadır. Ayrıntı-

lı olarak doğumu, tahsil hayatı, halifeleri ve kerametleri ilk elden bilgilerle veya şahitlerle anlatılmıştır. Müellifin yakınında bulunduğu bir şahıs olarak Hasan Hilmi Efendi'nin hayatıyla alakalı en sağlıklı bilgilerin alınabileceği kaynak bir eser özelliği taşımaktadır. 800 beyti aşan eserin Hasan Hilmi Efendi'nin kerametlerine ayrılan kısmın son bölümü mensurdur. Kitabın sonunda şeyhin halifelerinin anlatıldığı ve zikr-i hafnin izah edildiği mensur bir kısım daha bulunmaktadır.

4. *Kitâbu İsbâti'l-mesâlik fi râbitati's-sâlik* (İstanbul 1324)

Müellifin ifadesiyle “Menâkıb-ı Ziyâiye'nin birinci kısmının ikinci cüz'ü” olan esere tevhid ve naatlardan sonra Nakşiliğin Hâlidîyeye kolunda zikr-i hafnin adabıyla başlanmıştır. Sonra kitabın ana meselesi olan rabita meselesi hakkında İmam Gazâlî, Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî, Molla Câmî, İbni Kemal, İsmail Hakkî Bursevî gibi büyük alim ve sûfilerin görüşlerine yer verilmiştir. Sırasıyla Ziyâiye anlayışında râbita-i mevt, râbita-i mürşid ve râbita-i huzur konuları işlenmiştir. Devamında “Kelîmât-ı Kudsiyye-i Semâniyye” de denilen Nakşibendiyye'nin sekiz esasını kısaca açıklanmıştır. Yaklaşık 1460 beyit olan eserde yer yer bazı ayet ve hadislerin tasavvufî izahlarına da rastlanmaktadır. Eser tarafımızdan sadeleştirilerek yayına hazırlanmıştır.

5. *Mizânü'l-irfân* (İstanbul 1325)

Üzerinde “Kitab-ı Ziyâiyye'nin ikinci kısmı” ibaresi bulunan eser on beş bölümden meydana gelen, yaklaşık 5950 beyitlik bir mesnevidir. Kitab insanoglunun yaratılışının maksadını inceleyen bir bölümle başlar. Akabinde bununla

irtibatlı olarak tasavvufun temel nazari meselelerinden vücut mertebeleri ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Mürşid-i kâmil, sâlik için lazım olan şartlar, tarikatın çeşitleri ve kısımları, letâif sistemi ve terbiyesi gibi amelî tasavvufun önemli meseleleri işlenmiştir. Tarikat adâbının sekiz kısım ve kırk vazifeyle izahı sistematik ve genişçe yapıldıktan sonra kelîmât-ı kudsiyye (Nakşibendiyye'nin sekiz şartı), zikre mâni haller ve tedbirleri, Ziyâiyye'de meratip ve makamât-ı seyr u sülûk konularına açıklık getirilmiştir. Kitabın sonunda sûfiyeye ait ıstıhlardan elli yedisi geniş bir şekilde ele alınmıştır. Eser mukaddime, on beş fasıl ve hâtimedden oluşmaktadır. Nakşî-Halidî-Ziyâiyye geleneği açısından teorik ve uygulamalı yönleriyle tasavvufun ana meselelerini derli toplu bir şekilde eserden takip etmek mümkün kılınmıştır.

6. *Şümûsu's-safâ fi evsâfi'l-Mustafâ* (İstanbul 1331)

Hazreti Peygamber hakkında devrin bir takım gazete, dergi ve kitaplarında yer alan saygısız ifadeler ve maksatlı beyanlara cevap olarak kaleme alınmıştır. Resûl-i Ekrem'in doğumu, hicreti, bazı hususiyetleri, şemail ve hilyesine dair bilgiler veren eser yaklaşık 900 beyitten meydana gelmektedir. Esere Risâle-i Ziyâiyye'de Hilye-i Sâdât'ın bir parçası olarak başlandığı daha sonra genişletilerek müstakil bir risaleye dönüştürüldüğü anlaşılmaktadır. Müellif eserin içinde Hicretnâme türünde 300 beyitlik bir hilye meydana getirmiştir. Kâbe'ye, Medine'ye ve Hacerü'l-esved'e dair kasidelerle esere kısa aralar verilmiştir. Eser altışar mısralık otuz iki bentten meydana gelen *Kaside-i İstiş-fâiyye* ve İstimdatnâme isimli kaside ile sona ermektedir.

7. *İzbâr-ı Hakikat (İstanbul 1331)*

Eserin içinde hiç ismi geçmemekle birlikte Abdullah Cevdet'e reddiye mahiyetinde kaleme alınmış olduğu söylenmektedir. Hüseyin Vassaf'ın "*Dîn-i Muhammedi'nin en büyük düşmanı Abdullah Cevdet'e reddiye olarak*"¹⁸ yazılmış olduğunu beyanı arkadaşlıklarına binanen bu kanıyı doğrulamaktadır. Ayrıca eserde geçen bahisler o günlerde Abdullah Cevdet'in Osmanlı toplumunun gündemine taşımaya çalıştığı meseleler olduğundan bu iddia daha kuvvetlenmektedir. Yirmi yedi sayfalık küçük hacimli bu kitapta dünya hayatı, örtünme, içti-had gibi meseleler modernist beklentilere karşı ayet, hadis ve alimlerin görüşleriyle yerli yerine oturtulmakta, yer yer sert bir üslupla muarızlara cevaplar verilmektedir. Eserin içinde bazı ayetlerin ve İhlas sûresinin manzum mealleri de yer almaktadır. Müellifin nesir tarzında yayınladığı tek eserdir.

8. *Ordıya Arz-ı Hâl (İstanbul 1331)*

Altmış sekiz altılıktan oluşan eser I. Dünya Savaşı sırasında kaleme alınmıştır. Türk askerlerine moral desteği vermek üzere hemen Çanakkale Savaşı sonrası yazıldığı anlaşılmaktadır. Müellif, askerlere Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den itibaren İslâm tarihi boyunca müslüman askerlerin başarılarından bahsetmekte, Osmanlı askerinin geçmişini hatırlayarak kaybettiği itibarını tekrar kazanmasını tavsiye etmektedir. Yer yer itilaf devletlerine çatmakta olan müellife göre bu savaş Osmanlı'nın ve İslâm aleminin kaderini belirleyecektir. Bu se-

beple olanca gücüyle askere gayret telkin ederken, şartlar sebebiyle olacak ki savaşın Osmanlı lehine sonuçlanacağından emin gibidir.

9. *Ceride-i Sûfiyye'de Yayımlanan Makaleler*

Mustafa Fevzi Efendi'nin bir süre başmu-harrirlik yaptığı dönemin entelektüel sûfilere tarafından çıkarılan *Ceride-i Sûfiyye* isimli gazetede yayınladığı dinî ve tasavvufî makalelerdir. Gazetenin altmışıncı sayısında başlayan makaleler son sayısı olan yüz altmış birinci sayıya kadar zaman zaman kesintiler olmakla birlikte devam etmiştir.¹⁹ Hüseyin Vassaf bu makaleler hakkında şu yorumu yapmaktadır: "*Ceride-i Sûfiyye'de vahdet-i vücûda dair neşreylediği makâlât, pek arifâne ve aşikânedir. İb-vânının da bu zevke âşinâ birer merd-i rüşenâ olmasına pek hâbiş-kâr olup mutaassıplara meydan okurdu.*"²⁰ Ayet ve hadis izahları, ahlaka ve tasavvufa dair makaleler yanında tiyatro ile alakalı kültürel yazılarıyla da karşılaşmak mümkündür. Şerh-i Sadr-ı Muhammedî Hakkında Papaz Mayor'a Cevap²¹ başlığıyla bir siyer savunması yaparken, Esad Sahib'e ait *Nahdatü'l-Osmaniyye Hitabesi*²² ni üç sayıda tercüme ederek tefrika etmektedir. Bir kısım şiirlerini yayınladığı dergide, dönemin bazı meşhur siyaset ve kültür adamlarıyla karşılıklı diyaloglar içeren yazıları mevcuttur. Şiirleri ve bilmece cevapları hariç doksan altı yazısı bu yayının organında yer almıştır.

18- Vassaf, age, 352.

19- Müellifin aynı gazetede 58. sayı itibarıyla zaman zaman şiirleri de yayınlanmıştır.

20- Vassaf, age, 352.

21- *Ceride-i Sûfiyye*, sy.60, s.131-133.

22- *Ceride-i Sûfiyye*, sy.118-119-120, s.223-224; 227-229; 231-232

10. İsimsiz Bir Risale

Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin 2834TK numaralı bölümde *Meded Yâ Hazret-i Şeyh* ismiyle kayıtlı risaledir. On dört sayfadan oluşan risalenin başlığı, müellif bilgisi ve tarih kaydı yoktur. İlk şiirin adıyla kayda geçirildiği anlaşılmaktadır. *Hediyetül-Halidîn* isimli kitabında yer alan Ahmed Ziyâeddin-i Gümüşhânevî hakkındaki methiyelerden altısı ve Farsça manzum silsile ile *Münâcât der Makâm-ı Hazret-i Şeyhkuddise sırruh* isimli müstakil şiirinden oluşmaktadır.

B. Yazma Eserleri

Risâle-i Ziyâiyye

Mustafa Fevzî Efendi'nin *Kitâb-ı Ziyâiyye*'yi oluşturan *Mir'âtü's-şühûd*, **İsbâtü'l-mesâlik**, *Rehber-i Zâkir*, *Mizânül-irfân* adlı eserleriyle, **Şumûsu's-safâ** ve *Hilye-i Sâdât* ı içine alan ilk ana kitabıdır. Daha sonra mukaddimeler ekleyerek ve konularına göre tasnif edip genişleterek yukarıda ismi geçen eserlerin bir kısmını bu ilk çalışmasından tahriç ederek yayınlama fırsatı bulmuştur. Konuların kitaplara ayrımı ve tasnifiyle ilgili tercihlerini, kitabın çevresine düşülmüş notlardan takip etmek mümkündür. Asılları *Risâle-i Ziyâiyye*'de bulunan eserler yayınlanırken yer yer müstakil bölümler eklenerek zenginleştirilmişlerdir. Müellif, *Hilye-i Sâdât*'ın bir bölümüyken **Şumûsu's-safâ**'yı genişletilerek külliyat dışında müstakil bir eser olarak yayınlamayı tercih etmiştir. *Rehber-i Zâkir için hazırladığı bazı bölümleri* *Mir'âtü's-şühûd*'a eklemiştir, **İsbâtü'l-mesâlik**'i yayına hazırlarken yine *Rehber-i Zâkir*'den bölümleri kullanmıştır. Hasılı, *Risâle-i Ziyâiyye*, Mustafa Fevzi Efendi'nin sonradan yayınladığı eserlerin bir hazır-

lık çalışması olarak anlaşılabilir. Eser üç yüz elli sayfadır. Büyük boy bir hesap defterine muntazam bir hatla yazılmıştır.

Rehber-i Zâkir

Kitabın tam ismi *Rehber-i Zâkir der Âdâb-ı Zâbir*'dir. Müellifin ifadelerine göre *Kitâb-ı Ziyâiyye*'nin birinci kısmının üçüncü cüz'üdür. Eser yayınlanmamış, müellifin deyimleriyle diğer kitapların yayınıyla birlikte akîm kalmıştır. *Risâle-i Ziyâiyye* içinde Hâlidî-Ziyâiyye geleneğinin adâbını yirmi madde olarak incelemiş, bunlardan rabîta bölümlerini bir araya getirerek *İsbâtü'l-mesâlik*'i hazırlamıştır. *Ebvâb-ı İlahiyye* ile ilgili bölümleri de *Mir'âtü's-şühûd*'un içerisine dahil etmiştir. Böyle olduğunda tarikat adâbıyla alakalı bölümler bu eserlere parçalanmış olmaktadır. *Rehber-i Zâkir* içerisinde ise zâhirî adâbın tamamı olan yedi bölüm, bâtinî adâbın rabîtalar dışında dört bölümü, zikrin ve rabîtanın tesiriyle ilgili iki bölüm bâki kalmıştır.

Hilye-i Sâdât

Cebraîl *aleyhisselâm*'dan başlayarak müellifin şeyhi Kastamonulu Hasan Hilmi Efendi'ye kadar Hâlidî-Ziyâiyye tarikatının silsilesine mensup meşâyihün hayatlarını, şemâilini ve kerametlerini ele aldığı eserdir. *Risâle-i Ziyâiyye*'nin ilk kısmını oluşturmaktadır. Hazreti Peygamberle ilgili bölüm daha sonra *Şumûsu's-safâ fi evsâfi'l-Mustafâ* adıyla müstakil olarak yayınlanmıştır. Yer yer medhiyeler ve kasidelerle eser zenginleştirilmiştir. Özellikle İmam Câfer-i Sâdık'la ilgili bölümde ehl-i beyt ve Kerbelâ vak'asıyla alakalı edebî zevki yüksek bölümler bulunmaktadır.